UNITATS DIDÀCTIQUES DE L'ARXIU (ACRI)

01. EL SETGE

1. Guia didàctica

1- Guia didàctica

EL SETGE. RIPOLL, 1839

Durada de l'activitat i visita a l'Arxiu: 2 hores

Adreçada a alumnes de segon cicle d'ESO i Batxillerat.

Objectius de l'activitat

Conèixer els fets del setge i la destrucció de Ripoll el maig de 1839, els seus personatges i motivacions.

Treballar amb fonts primàries i secundàries provinents de l'Arxiu (textos, gravats i fotografies).

Visitar *"in situ"* escenaris històrics reconèixer les restes actuals.

Aquests objectius estan en línia amb els del currículum de ciències socials de 3r i 4t d'ESO concretament amb els continguts i procediments següents:

- Identificació dels elements de canvi i continuïtat entre l'Antic Règim i l'època contemporània.

- Treball amb informacions extretes de fonts primàries, provinents de l'Arxiu, i secundàries.

- Lectura de plànols i mapes històrics.

Metodologia

L'activitat es basa en una visita a l'Arxiu Comarcal del Ripollès per conèixer algunes de les fonts primàries que ens expliquen els fets de maig de 1839.

La proposta de la visita parteix de la dinàmica d'un joc de rol com a eina didàctica per a fomentar la participació i la reflexió crítica de tots els alumnes al voltant dels esdeveniments del setge de Ripoll el 1839 i el seu context en la primera guerra Carlina.

L'activitat també inclou una visita al centre de Ripoll per reconèixer alguns dels escenaris del setge a través de les seves restes actual. S'afegeixen elements lúdics a la visita amb la cerca i captura d'objectes de l'època pertanyents a l'enemic, objectes en 3D que cal capturar amb l'*smartphone*.

Per tal de visualitzar els objectes en 3D cal una aplicació de realitat augmentada (RA Layar). S'han creat dues capes de realitat augmentada (RA) sobre l'activitat: una com a joc de motivació per a capturar espies carlins (capa "27 de Maig") i l'altra com a part de la dinàmica de la visita de distingir i capturar els objectes de l'enemic (capa "El Setge"). Podeu veure un manual gràfic sobre el funcionament de les capes de RA de Layar.

Dinàmica de l'activitat

1) Presentació del joc

Durada: 30 min
Lloc: sala de l'Arxiu
Objectiu: motivar el grup, repartir els rols i iniciar el joc.

Inici amb la lectura d'extractes dels relats del setge.

1- *« En la noche del 19 al 20 de Mayo último una facción escogida, a las órdenes del cabecilla Buxó, circumbaló por tercera vez la villa de Ripoll con el objeto de sorprenderla; però la suma vigilancia de su guarnición burló entonces como siempre sus esperanzas, y retiróse avergonzada hácia el pueblo de Sobellas a distancia de legua y media, en donde se hallaba su jefe superior con unos tres mil quinientos hombres, mas ciento y tantos caballos y una bateria y media de montaña.»*
Font: Joan Carbó, Parte militar.

2- «26 de mayo... A cosa de las 10 de la mañana, al mismo día la torre de la Bandera ya medio arruinada por el continuo fuego de la artillería tuvo que rendirse después de una heroica y tenaz resistencia; la guarnición que la defendía compuesta de dos oficiales y 13 hombres quedó prisionera a escepción del oficial de la M. N. de Ripoll D, Francisco Molas vecino de Vallfogona que tuvo el valor y serenidad al salir de la torre de escape echándose montaña abajo y penetrando hasta la Villa saliendo incolumne de los continuos tiros que le dirigieron desde lo alto de la montaña; batia la torre una batería compuesta de tierra y glevos colocadas a unos 100 pasos de distancia: tiraron contra la torre 250 coñonazos-"

Font: Eudald Mirapeix. Saqueo, Destrucción e Incendio de Ripoll.

3- *"Por último montó sus baterías por la parte del Freser, y abierta ancha brecha en el muro, decidió dar el postrer asalto... Era la mañana del día veinte y siete... ¡Día de doloroso recuerdo!... Al redoblar de los tambores y tocando la banda un alegre paso doble, los batallones carlistas atravesaron el rio con agua hasta la rodilla, y al paso de carga lanzáronse a la brecha. Intrépidamente se defendían los ripolleses, y a los gritos de ¡Muera el tigre de Barcelona! corrían con sus fuegos el rio, sembrándolo de muertos y heridos que con su sangre aumentaban la corriente enrojeciendo las aguas."*

Font: Luis Bordas. Hechos históricos y memorables. El gall de Ripoll 26/05/1917.

Dinàmica del joc:

El grup-classe es divideix en quatre grups i a cada grup se li assigna un dels quatre personatges del joc que representen quatre personatges que van viure el setge de 1839.

Cal explicar als nois i noies que des d'aquest moment han d'intentar posar-se en la pell del personatge i veure els esdeveniments que ens expliquen els documents des del seu punt de vista. Quan fem la visita als escenaris del setge de Ripoll, també cal que tinguin clar en quin bàndol lluitaven, dins o fora de la vila i reconeguin els objectes que els eren propis.

- Personatge 1: *Sóc un soldat carlí. Abans era teixidor però els nous telers em van deixar sense feina. Al mas hi havia massa boques per alimentar i després de les últimes males collites ... em vaig allistar a Berga, ja que la soldada és bona.*

- Personatge 2: *Sóc la dona d'un canoner i voluntari civil per a la defensa de la vila. Ara porto beguda als homes que defensen la muralla, i penso quina de les armes que han ajudat a fabricar els matarà.*

- Personatge 3: *Sóc un pagès de la parròquia de Ripoll i des de casa veig l'avanç de les tropes carlines. I penso què hi haurà de bo per a mi en tot aquest daltabaix. Potser tots aquests menestrals sense-Déu que ens guaiten amb suficiència ho deixaran de fer.*

- Personatge 4: *Pertanyo a la milícia nacional d'Olot i fa anys que conec el capità Carbó. Vaig lluitar al seu costat en la defensa de Sant Joan de les Abadesses el 1837, quan el va assetjar l'Urbiztondo, aleshores era només tinent.*

Recursos: les fitxes dels quatre personatges

2) Recorregut en grups per Ripoll

Durada: 45 min
Lloc: carrers del centre de Ripoll
Objectiu: visitar els escenaris del setge i capturar objectes 3D

Cada grup surt de l'Arxiu amb un mapa de la muralla de Ripoll del s.XIX i haurà de trobar els elements amagats del bàndol contrari (objecte en 3D en RA) que haurà de capturar amb l'*smartphone* i l'app Layar, reconèixer -lo i fotografiar-lo enviar-lo a les xarxes (compartir a Twitter o Instagram) amb el *hashtag* (#acriexperience seguit del #setge i del #corresponen al seu personatge: #carli, #milicia, #pages, #donacanoner). Els objectes es podran trobar en escenaris importants del setge:

- El pont sobre el Ter (ara, pont d'Olot) i l'entrada des del Raval de l'Hospital.
- La muralla del carrer Trasvalls (ara, Pirineu), carrer dels Valls (ara, Trinitat) , la Casa Solanell i el fortí de l'Estrella.
- La muralla entre el pont del Raval de Can Víctor i el portal de l'Arquet (antic ajuntament).
- La muralla i l'entrada de l'antic portal de Sant Pere

Cada grup haurà de trobar quatre objectes i triar quins pertanyen al bàndol enemic. Hi ha 8 objectes, 4 per cada bàndol.

Recursos: plànol de la muralla de Ripoll, *smartphone* amb l'*app* Layar instal·lada.

3) Posada en comú i construcció final del relat *"Setge de Ripoll, 1839"*

Durada: 45 min
Lloc: sala de l'Arxiu
Objectiu: posada en comú i construcció final del relat de cada grup

Preguntes que ha de respondre cada grup:

- **En quin bàndol he lluitat?**
- **Quins interessos he defensat?**
- **Com m'han afectat els esdeveniments?**
- **Amb quins personatges m'identifico?**
- **Què explicaré als meus fills dels fets?**

Les respostes han de permetre a cada grup d'elaborar un relat sobre els fets que han de posar en comú amb la resta de grups. En la posada en comú i el debat conduït es fusionaran els quatre relats per donar una imatge més o menys fidel del que va passar des de quatre punts de vista. La posada en comú podrà ser filmada generant una narració nova sobre els fets.

El dinamitzador ha d'ajudar els alumnes a centrar-se en el rol que se'ls ha donat al principi per a elaborar el seu relat. Pot fer servir les notes de context i aquests apunts per a la dinamització de la posada en comú:

- Cal recordar que l'activitat se centra en els fets de maig de 1839 i en el setge de Ripoll. No es pretén explicar la guerra Carlina, sinó només tenir-la com a context dels fets.
- Els fragments de textos que acompanyen la fitxa de cada personatge volen ajudar-lo a veure els fets des del seu punt de vista. És important que cada grup elabori un relat amb les seves pròpies paraules.
- Per a ajudar cada grup/personatge en l'elaboració del seu relat es pot recórrer a binomis que els ajudin a situar-se:

❁ Qualsevol setge implica que hi ha els de dins i els de fora de la muralla, que un cop iniciat el setge, no es pot sortir-ne ni entrar-hi, és difícil canviar de bàndol. En el nostre cas dos personatges són a dins (el milicià i la dona del canoner) i dos personatges són a fora (el soldat carlí i el pagès). Tot i així, cal evitar la simplificació de liberals (o cristins) a dins i carlins a fora.

❁ Els interessos o les motivacions de cada personatge també són diferents:

§ Els soldats carlins tenen diverses motivacions per enrolar-se i, sobretot, un sou (vegeu la fitxa de Joan Cavalleria *Ne*). En canvi, els pagesos dels voltants de Ripoll (la parròquia) patien la crisi i tenien greuges amb el habitants de la vila.

§ Dins de Ripoll també eren diferents les motivacions que movien als milicians (molts vinguts de fora) que cobraven un sou i devien lleialtat al govern, i les motivacions dels habitants i voluntaris (homes i dones de Ripoll) que defensaven casa seva i la feina.

❁ El final del setge i la batalla va ser molt diferent per als quatre personatges, (vegeu la part final del relat d'Eudald Mirapeix):

§ Els soldats carlins van patir centenars de baixes, morts i ferits, durant la batalla i l'assalt a Ripoll. Un cop dins la ciutat van cometre pillatge i atacs a civils amb ràbia; en canvi van mantenir una certa disciplina militar amb els defensors.

§ Els pagesos dels voltants de Ripoll van aprofitar, durant dies i dies, per endur-se tot allò que van deixar els soldats carlins, mostrant ànims de revenja de greuges antics.

§ Els milicians defensors de la vila (incloent-hi Joan Carbó) van ser fets presoners de guerra i portats a Berga fins al final de la guerra. Van tenir moltes menys baixes que l'altre bàndol (58 morts i 34 ferits, segons Mirapeix).

§ Els habitants de la vila de Ripoll van ser els qui més van rebre i pitjor van viure els fets. Els homes presoners a Berga, les dones i els nens, expulsats de la vila, buscant refugi en altres pobles ,i amb les cases destruïdes i incendiades.

El punt i final de l'activitat serà la lectura d'un fragment de Mirapeix que explica la destrucció de Ripoll i la commemoració dels fets cada 27 de maig (El Ripollès, 1918)

Nota: com a motivació prèvia per a l'activitat podeu visualitzar els 20 minuts inicials del programa de TV3 *"El lloc dels fets"* dedicat als fets de maig de 1839

FITXES

Fitxa 1

- Personatge 1: *Sóc un soldat carlí. Abans era teixidor però els nous telers em van deixar sense feina. Al mas hi havia massa boques per alimentar, i després de les últimes males collites ... em vaig allistar a Berga, ja que la soldada és bona.*

▪"...todos se lanzan á porfia: el mayor silencio tenia los ánimos en suspenso; la voz de guerra de los sitiadores desde lo alto de la muralla es contestada con un fuego sostenido por los sitiados; esto no contiene á muchos que se arrojan del otro lado; tratan de seguir adelante; el fuego les detiene por todos lado;: se encuentran á su frente con otra muralla que igualmente vomita fuego: no tienen escalas para saltarla; y la voz de algunos que decian, «no podemos »pasar, hay una muralla muy alta de frente, y por los «lados fuertes tambores, estamos perdidos», (Gaspar Díaz de Labandero)

▪".... persona con heróico ejemplo, hasta dentro del rio: bajan estas sus armas; pasan á la carrera con agua á la rodilla: la corriente arrastra algunos de aquellos valientes que tiñen en parte con su sangre las cristalinas aguas del Fraser, mientras otros quedan pidiendo ausilio á sus compañeros en medio del rio, sin poder ser socorridos hasta entrada la noche. Todo es algazara, todo confusion y espantoso ruido: las descargas de los unos y de los otros, el estruendo del cañon, los gritos de los que atacan y se defienden, se confunden en la atmósfera cubierta de la densa nube que forma el humo de la pólvora." (Gaspar Díaz de Labandero)

▪"El gefe que mandaba el punto resolvió tomarlo á viva fuerza por caro que costase: llama personalmente á varios voluntarios que conocia por su arrojo: promete el real diario vitalicio á los primeros que tomasen el tambor: estos se ofrecen hacerlo: el gefe les permite que elijan otros de sus compañeros; y cuando estuvieron dispuestos, se dirigen al tambor. Algunos mueren en el momento de su partida; otros quedan heridos en el camino; los mas llegan; se aproximan á las aspilleras; se apoderan de estas; acude mas fuerza en su ausilio; montan unos sobre otros, y por encima hacen fuego; los defensores se aturden: la mayor parte abandonan su puesto; saltan los sitiadores: avanzan los zapadores, que empiezan sus trabajos para abrir comunicación; los sitiados se rehacen, y vienen á conquistar su terreno perdido; unos y otros se olvidan que tenían cargados sus fusiles, y el combate se sostiene por un gran rato á la bayoneta" (Gaspar Díaz de Labandero)

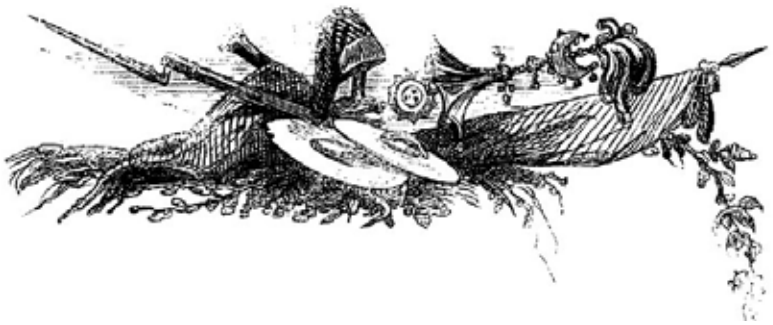

Fitxa 2

- Personatge 2: *Sóc la dona d'un canoner i voluntari civil per a la defensa de la vila. Ara porto beguda als homes que defensen la muralla, i penso quina de les armes que han ajudat a fabricar els matarà.*

▪"Los defensores todos de la villa, viendo que el punto atacado era ...no solo aumentaron las obras de defensa de todos los modos posibles, sino que cargando su fuerza sobre aquel punto, lo defendian con un teson admirable: por cada ventana de las casas, por cada balcon, por cada hueco desde el mas grande hasta el mas pequeño, se hacia un fuego sostenido: las casas fueron aspilleradas en todos los pisos; y hasta por las boardillas, y lo que aun parece una exageracion y no es sino la verdad, hasta por debajo de las tejas salia fuego. Bravos, valientes cual otros, fueron los defensores de la desgraciada Ripoll. ... " (Gaspar Díaz de Labandero)

▪"...pues la industriosa villa de Ripoll sufrió once días de sitio sin que nadie fuese á auxiliarla. Hasta las mujeres tomaron parte en la nunca bien ponderada resistencia que hizo aquella villa digna de mejor suerte; ..." (Luis Bordas)

▪"Una guarnición valiente a la par que decisíva; una Milicia Nacional entusiasta; una vecindad inflamada del más puro ardor pátrio, se disputaban lós peligros por elhonor de batir a un enemigo -feroz y encarnizado. Hombres, mujeres, ancianos, niños, todos por su parte se esmerron en obedecer puntualmente mis ordenes.." (Joan Carbó)

▪"Finalmente, si los desdichados Ripolleses han sufrido una suerte la más dura, si tantas viudas, huérfanos, e infelices ha creado una defensa gloriosa, aunque infausta,..." (Joan Carbó)

▪"Las mujeres que se hallaban en Ripoll en el funesto dia de su destrucción e incendio y que lograron sobre vivir de tanta catástrofe; sin piedad ni compasión fueron expulsadas del país, insultadas, miradas con odios, tratadas con desprecio sin querer darles albergue ni quisiera rozarse con ellas para no comprometerse; anduvieron dispersas y errantes buscando asilo y protección en varios puntos fortificados, debiendo su subsistencia a la generosidad de varios hombres benéficos compadecidos de sus desgracias, y al parentesco y amistad." (Eudald Mirapeix")

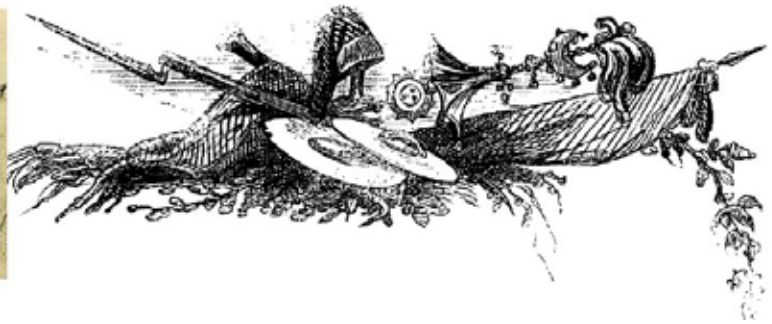

Fitxa 3

- Personatge 3: *Sóc un pagès de la parròquia de Ripoll i des de casa veig l'avanç de les tropes carlines. Penso què hi haurà de bo per a mi en tot aquest daltabaix. Potser tots aquests menestrals sense-Déu que ens guaiten amb suficiència ho deixaran de fer.*

▪"otros, adictos al partido Carlista de cuyo imponente ataque no dudaban tomaron la prudente precaución de evitar el peligro saliendo fuera de la Villa, dejando pasar la tempestad." (Eudald Mirapeix)

▪"la mayor parte de los paisanos y labradores de los pueblos de la comarca iban con mulos y salían cargados del botín de Ripoll, en todas las direcciones se veia un enjambre de personas de todos sexos cargadas de ricos despojos, mucho tiempo duró el incendio saqueo y destrucción, ..." (Eudald Mirapeix)

▪"A Catalunya, en els primers temps de la guerra, trobem destacaments de l'exèrcit liberal a la Seu d'Urgell, Talarn, Cervera, Lleida, Solsona, Berga, Vic, Ripoll, Manresa, Girona, Mataró, Barcelona, Vilafranca del Penedès, Tarragona i Reus. Per altra banda, els carlins van controlar part dels espais compresos entre aquests destacaments liberals; es tractava de poblacions, la major part de reduïdes dimensions i d'àmbit rural, en què regien els principis de la llei tradicional, les quals, més o menys marcadament, van aixecar-se a favor dels carlins o van aixoplugar partides guerrilleres. Des d'aquestes contrades, s'iniciaren les primeres accions militars carlines." (Algunes problemàtiques de la cartografia històrica. El cas de la primera guerra carlina. Joan Xavier Quintana – Mateu Morillas).

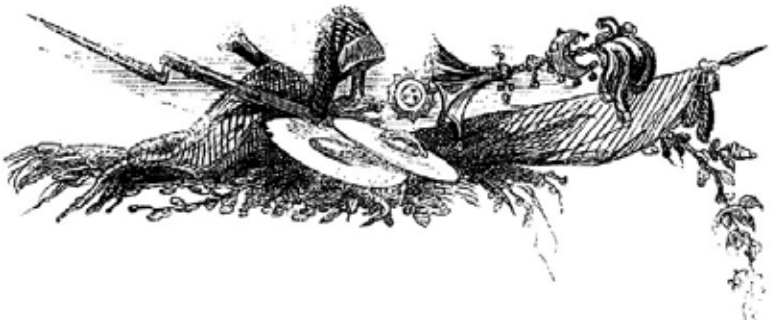

Fitxa 4

- Personatge 4: *Pertanyo a la milícia nacional d'Olot i fa anys que conec el capità Carbó. Vaig lluitar al seu costat en la defensa de Sant Joan de les Abadesses el 1837, quan el va assetjar l'Urbiztondo; aleshores era només tinent.*

▪"La torre de las Banderas, cuya guarnicion solo constaba de unos 20 hombres, se defendió con un heroismo temerario contra la artilleria y fusileria carlista parte de la tarde del 24 y todo el 25, hasta que viendo hundirse sobre ellos la cúpula despues de haber tenido seis ó siete hombres destrozados los unos, sin brazos los otros y muerto alguno, todos de bala de cañon, la abandonaron los pocos que habian quedado en disposicion de hacerlo, en la tarde del último dia; y precipitándose por la falda de la montaña, se encerraron con sus compañeros para pelear aun." (Gaspar díaz de Labandero)

▪"...,los que estaban dentro no hacían más que prolongar la mortal angustia en que les tenía sumidos la temeraria resistencia del comandante de armas don J. Carbó (Frisa) que no quería rendirse, siendo de todos punto infructuosos los ruegos y lágrimas de su misma esposa que se lo imploraba de rodillas en nombre de tantos como nos hallábamos en aquel sagrado recinto. Cedió por último a las amenazas que se le hicieron de darle muerte para entrar después en una capitulación con los sitiadores a quienes veíamos ya arrimados a las paredes del templo, blandiendo el puñal homicida y amenazándonos de muerte, si no nos rendíamos a discreción". (Libro de memorias de Agustí Caballería i Deop, Arxiu Comarcal del Ripollès)

Fita 5

Preguntes que ha de respondre cada grup:

►En quin bàndol he lluitat?

►Quins interessos he defensat?

►Com m'han afectat els esdeveniments?

►Amb quins personatges m'identifico?

►Què explicaré als meus fills dels fets?

Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 4.0 Internacional
(CC BY-NC-SA 4.0)

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Arxiu Comarcal del Ripollès

XAC Xarxa d'Arxius Comarcals
Arxiu Comarcal del Ripollès

palimpsest